

TÖREKVÉS A SZOCIÁLIS BIZTONSÁG MEGTEREMTÉSÉRE – GONDOLATOK A GONDOZÁSI DEFICIT ÖSSZEFÜGGÉSEIBEN

Striving for social security – thoughts regarding care deficit

JAKAB NÓRA *

Az időügyi politika általánosan meghatározható úgy, mint az idősek (döntően 65 év felettiek) életminőségével, szükségleteivel és társadalmi szerepével foglalkozó politika, amely generációk közötti társadalmi konszenzuson alapul. Az időskorral kapcsolatos közpolitikának arra kell törekednie, hogy az idősek és gondozóik számára megfelelő szolgáltatások álljanak rendelkezésre, valamint, hogy a rendelkezésre álló gondozási kapacitások megfeleljenek a szükségleteknek. Jelenleg azonban ez nem így van: az időskor előrehaladtával a kapitalista társadalmak gondozási kapacitásai fokozatosan kimerülnek: ez a gondozási válság. A tanulmány megírását az ihlette, hogy az Alaptörvény XIX. cikke és a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény (a továbbiakban Szt.) 2. §-ának összefüggéseit vizsgálva, fontos kérdés, hogy az államnak milyen feladata van a rászorulóknak segítségében, meddig terjed az állam alkotmányos kötelessége rászoruló embertársaink megsegítésére, és hol húzódik az egyén felelősségének határa. Mindezek a kérdések felértékelődnek az öregedés kihívásaival összefüggésben.

Kulcsszavak: *szociális biztonság, egyéni felelősség, államcélok, kirekesztődés, időügy*

Ageing can generally be defined as a policy that addresses the quality of life, needs, and social role of older people (primarily those over the age of 65) and is based on intergenerational social consensus. Public policy on ageing should aim to ensure that appropriate services are available for older people and their carers and that the available care capacity meets needs. However, this is not currently the case: as people age, the care capacities of capitalist societies are gradually becoming exhausted: this is the care crisis. The study was inspired by an examination of the relationship between Article XIX of the Fundamental Law and Section 2 of Act III of 1993 on Social Administration and Social Benefits, it is important to ask what role the state has in helping those in need, how far the state's constitutional obligation to help our fellow citizens in need extends, and where the limits of individual responsibility lie. All these questions become even more important in the context of the challenges of aging.

Keywords: *social security, individual responsibility, state objectives, exclusion, elderly care*

* DR JAKAB NÓRA
PhD egyetemi tanár
Miskolci Egyetem ÁJK
Civilisztikai Tudományok Intézete
Munka- és Agrárjogi Intézeti Tanszék
3515 Miskolc-Egyetemváros
<https://orcid.org/0009-0006-3143-6765>
nora.jakab@uni-miskolc.hu

1. Törekvés és egyéni felelősség: az idősök esete

A Közép-európai Akadémia szervezésében a professzori hálózat tagjaként vettem részt a „Social Exclusion of Elderly” kutatócsoportban. Ebben a kutatásban vizsgáltam az idősök helyzetét globálisan és Magyarországon, azaz idősüggyel foglalkoztam. Ez a vizsgálat azonban alkalmat teremtett arra is, hogy állást foglaljak az Alaptörvény XIX. cikke és a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény (a továbbiakban Szt.) 2. §-ának összefüggéseiről. Hiszen a szociális gondoskodás komplex tevékenység, egyéni szükségletekhez igazodó segítségnyújtás. Mértékét és fajtáját mindig a segítségre szoruló egyén egészségi, szociális és mentális állapota határozza meg. Kérdés, hogy az államnak milyen feladata van a rászoruló idősök segítésében. Meddig terjed az állam alkotmányos kötelessége rászoruló, idős embertársaink megsegítésére? És hol húzódik az egyén felelősségének határa?¹

A tanulmány megírását az ihlette, hogy az Alaptörvény XIX. cikke és a továbbiakban Szt. 2. §-ának összefüggéseit vizsgálva, fontos kérdés, hogy az államnak milyen feladata van a rászorulóknak segítésében, meddig terjed az állam alkotmányos kötelessége rászoruló embertársaink megsegítésére, és hol húzódik az egyén felelősségének határa. Mindezek a kérdések felértékelődnek az öregedés kihívásaival összefüggésben.

Az idősügy egyik kulcsfogalma a megélhetési zavarhelyzetben, lásd öregkor esetén történő tartalékképzés. Czucz kiemeli, hogy a megélhetési zavarok időszakában a mindennapi megélhetéshez nélkülözhetetlen javakat valami más – a termelőcikluson kívüli – forrásból kell fedezni. A legkézenfekvőbb megoldás: a termelőmunka idején – valamilyen célszerűen megválasztott módon – tartalékokat kell képezni. Az egyéni tartalékképzés lényege, hogy amíg munkaképes valaki, a munkájából származó javak egy bizonyos részét nem használja fel, hanem félrerakja, és később ebből biztosítja megélhetését. Mivel az egyéni tartalékképzés nem minden esetben volt eredményes, idővel a kisközösségek szerepe felerősödött. Csak azokat az integrációs sémákat kellett megtalálni (vagy kiépíteni), amelyek révén az egyénileg képzett tartalékokat a közösséghez tartozó más – épp rászoruló – személyek rendelkezésére lehet bocsátani, azzal a feltétellel, hogy később – majd, ha a most tartalékaikat átadó személyek kerülnek szorult helyzetbe – ők is igénybe vehetik mások tartalékait.² Nincs olyan személy egyetlen társadalomban sem, aki a szociális biztonsági rendszer ellátásait el tudná kerülni élete folyamán, bár természetesen van, aki többször kerül közvetlen kapcsolatba velük, és van olyan szerencsés, aki kevesebbszer.³

Az idősügy másik nagyon fontos mozgatója, hogy emberi kapcsolataink egyik alapvető mozzanata a gondoskodás. A gondoskodásban bontakozik ki és mutatkozik meg együttérzésünk, a másik ember iránti felelős gondolkodásunk, beleélésünk

¹ TÉGLÁSI András: *A szociális jogok alkotmányos védelme – Különös tekintettel a szociális biztonság alapjogi védelmére*. Dialóg Campus, Budapest, 2019, 9.

² CZUCZ Ottó: *Szociális Jog I.* UNIO Lap-és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft., Budapest, 2003, 11, 15.

³ TÉGLÁSI András: i. m. 9.

(empátiánk) és szolidaritásunk.⁴ Meggyőződésem, hogy a társadalom egészét átfogó szolidaritás *makro- és mikroszinten* is a fenntartható társadalom alapja. Látván, hogy a ma divatos folyamatok inkább az individumot helyezik a középpontba, különösen aggasztó számomra a jövő generációinak szociális biztonsága.

Az időügy fontos eleme a szolidaritás. Laitinen és Pessi írja, hogy *a társadalom egészét átfogó szolidaritás* különféle formákban jelenhet meg a leírás perspektívája és a tudományág függvényében. Tekinthetünk rá, mint társadalmi ragasztó- vagy kötőanyagra, vagyis olyan kötélekekként, amelyeket nem lehet elnyomó gyakorlatokra vagy önérdekre visszavezetni. A társadalmi szolidaritás egyik alapvető kérdése, hogy hogyan osztjuk el a különböző javakat. Az ezzel foglalkozó diskurzusok központi témái elsősorban a jövedelemelosztás, a társadalmi szolgáltatások és az adózás – ennek egy példája, ahogy az északi jóléti államokban a magas adószintet és a társadalmi szolgáltatásokat a szolidaritás fogalmával igazolják. Tehát ahelyett, hogy a jövedelem társadalmi szintű elosztása önkéntességen és jótékonykodáson múlna,

⁴ A Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet folyóirata (*Gondoskodás* 2021/1. ősz, 5). Laitinen és Pessi leírja, hogy a szolidaritás szó latin eredetű; az „obligatio in solidum” adósok egy csoportjának közös kötelezettségvállalását jelentette a római jogban. Az 1765-ben megjelent *Enciklopédiában* és az 1804-es napóleoni polgári törvénykönyvben is ebben az értelemben használták a francia solidarité szót. Az 1840-es évek környékén átkerült az angol és a német nyelvbe, politikai jelentéseket társítottak hozzá (például a nemzetközi munkásmozgalmak), és a társadalomtudomány is átvette. A szociológia klasszikusai közül főként Émile Durkheim használta alapvető fogalomkészletének részeként. Fokozatosan nyert tágabb jelentést, mint – érzelmi és erkölcsi alapú – készség a kölcsönös támogatásra, ahogy az az „egy mindenkiért, mindenki egyért” mottóban is megjelenik. Később a szó megjelent a Szovjetunió egyik hivatalos ünnepnapja nevében, valamint Lengyelország híres szakszervezete és a fejlődő országokat támogató számos társadalmi mozgalom is használta. Érdekes módon visszafordították az európai nyelvekből latinra, és így lett a katolikus egyház hivatalos társadalmi etikájának is része. Sokan úgy gondolják, hogy a szolidaritás fogalma ideológiai szempontból annyira terhelt, annyira rugalmas és egyúttal története olyannyira elmentmondásos, hogy jobb lenne használatát ünnepi beszédekre korlátozni. Ugyanakkor sokan védik azt az álláspontot, hogy számos példa akad a fogalom elegendően pontos használatára, és lehetséges ezektől a „parazita”, túlságosan tág, félrevezető fogalomhasználatot elválasztani. A szolidaritás fogalmának leíró és előíró jelentései egyaránt vannak. Leíró értelmében a másokhoz való kapcsolódásnak egy bizonyos módjára utal. A társadalom mikroszintjén a szolidaritás cselekvésekben, azok motivációiban és attitűdökben ragadható meg. A szolidaritással magyarázzák a káosz és a konfliktus ellentétéként tételezett társadalmi integrációt. Normatív értelemben tehát a szolidaritást az elnyomásra és az önérdek maximalizálására épülő társadalmi rend ellentétéként értelmezik. Ugyanakkor gyakran használják olyan – kisebb vagy nagyobb mértékben forradalmi – kritikai társadalmi mozgalmak megjelölésére is, melyek éppen a fennálló társadalmi rendet és annak igazságtalanságait bírálják. Így a szolidaritás a kis közösségeken túl harcos politikai mozgalmakban és akár egész társadalmakban is jelen lehet, és egyesek szerint akár az egész emberiséget is összekapcsolhatja. Lásd erről: Arto LAITINEN – Anne Birgitta PESSI: Szolidaritás: elmélet és gyakorlat. *REGIO* XXIX., 2021/2., 5–6.

intézményesült, hogy minden egyénnek joga van egy alapvető – minimum – jövedelemhez és élhető életkörülményekhez.⁵

Magyarországon az időskori eltartottsági ráta az 1990. évi 20,0-ról 31 év alatt 31,2%-ra nőtt, azaz ezer aktív (15–64 éves) korúra 312 fő 65 éves és annál idősebb korú jutott 2021. január 1-jén. A KSH adatai szerint az országban összesen 1 963 837 fő 65 éves és annál idősebb korú 2022. január 1-jén. Budapesten 357 369, Pest vármegyében 233 437, Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében 121 547, Bács-Kiskun vármegyében 105 773, Hajdú-Bihar vármegyében 100 544, Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében 94 701. 2024-ben ez az adat: Budapesten 352 676, Pest vármegyében 238 879, Borsod-Abaúj Zemplén vármegyében 122 104, Bács-Kiskun vármegyében 106 760, Hajdú-Bihar vármegyében 101 866, Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében 95 943.⁶ Láthatóan az elmúlt két évben is emelkedett a 65 év feletti idős-korúak száma.

A saját jogú nyugdíjban és ellátásban részesülők száma az ellátás összege szerint az alábbiak szerint alakul 2022. január hónapban: 80 000–99 999 forint között 234 013 fő, 100 000–119 999 forint között 306 180 fő, 120 000–139 999 forint között 342 138 fő, 140 000–159 999 forint között 261 132 fő, 160 000–179 999 forint között 217 544 fő, 300 000 forint felett 123 067 fő. A kirekesztés szempontjából az alábbi jövedelmek bírnak különös jelentőséggel: 2022-ben 39 999 forint alatt 56 496 fő, 40 000–59 999 forint között 87 900 fő, 60 000–79 999 forint között 121 926 fő, 80 000–99 999 forint között 234 013 fő. Ezek a számok jelentősen mérséklődtek két év alatt, 39 999 forint alatt 20 523 fő, 40 000–59 999 forint között 40 322 fő, 60 000–79 999 forint között 68 253 fő, 80 000–99 999 forint között 69 829 fő részesült.⁷ Ezek a számok az elszomorítóak, mert a pénz vásárlóértéke hihetetlen mértékben romlik évek óta hazánkban. Nagyon sokan élnek alacsony összegű nyugdíjból, ők valóban ki vannak téve a kirekesztésnek, ha már nem kirekesztettek.

2021-ben, 2022-ben és 2023-ban a népkönyha kivételével emelkedett a szociális alapszolgáltatásokat igénybe vevők száma. Idősek nappali ellátása esetében a kapacitásszámon belül tudták igénybe venni az idősek az ellátást. Vajda ugyanakkor kutatásában rámutat arra, hogy a szociális alapszolgáltatások ütközhetnek egymással. Az ütköző szolgáltatások a nappali ellátás esetében elsősorban a házi segítségnyújtással való szembenállását jelentik, s itt ez problémaként merült fel a válaszadó régiós vezetők részéről. Szakmailag nem tartják megalapozottnak, hogy azok az ellátottak, akik nappali ellátást vesznek igénybe, kiszorulnak a házi segítségnyújtás lehetőségéből. Sok esetben az ellátott számára óriási segítséget jelentene, ha délelőtt egy gondozó segítené a megszokott tevékenységeiben, délután pedig részt vehetne a nappali ellátásban szervezett programokon. A szocializáció, a magányosság és izoláció elkerülése különösen fontos az idősek esetében, ezek ugyanis számtalan mentális, illetve fizikális betegség prediktorai lehetnek. Amennyiben az ellátottaknak választaniuk kell a kétféle szolgáltatás között, a válaszok alapján a házi segítségnyújtás

⁵ Arto LAITINEN – Anne Birgitta PESSI: i. m. 13.

⁶ https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0035.html, 2025. március 26.

⁷ https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0035.html, 2025. március 26.

mellett döntenek, kizárva a rendszer szabályozása miatt magukat egy olyan ellátásból, mely társaságot, a közösség élményét nyújthatná számukra.⁸ Az idősök nappali ellátása célja a szociális elszigetelődés megelőzése, továbbá ez a szolgáltatás a hasznosság, a megszokott környezethez tartozás érzését képes megerősíteni. Vajda írja, hogy az alapszolgáltatások jelentősége más országokhoz hasonlóan Magyarországon is várhatóan felértékelődik, ahogy növekszik a közösségi ellátások (community based care) iránti elköteleződés szakpolitikai oldalról is.⁹

Fontos információkat hordoz a várólistára vonatkozó adatsor, amely sajnos csak a 2017. évből áll rendelkezésre. Az összes várakozói létszámon belül a várakozók 1,3%-a vár idősök nappali ellátására, 1,8%-a jelzőrendszeres házi segítségnyújtásra. A legnépesebb várakozói százalék az idősök otthona esetében látható, a várakozók 61%-a vár erre az ellátási formára. Ez azért nagyon fontos, mert ezek az idős emberek nem rendelkeznek feltehetőleg olyan családi kapcsolatokkal, ahol az elszigetelődés megelőzése érdekében, otthoni környezetben tudnának maradni. Gyarmati rámutat kutatásában, hogy az otthonközeli ellátás (házi segítségnyújtás) a 65 év felettiek 7%-a számára elérhető, a várakozók száma 2,9% az összes várakozói létszámon belül. Gyarmati összegzi, hogy a szakellátást az idősök otthonában az idősök 3%-a tudja igénybe venni, miközben a várakozók száma folyamatos növekedés mellett már jelenleg is meghaladja az ellátást igénybe vevők felét. Az utóbbi 8 évben központi állami fenntartásban működő idősök otthonában új férőhely nem jött létre. Az elszigetelődés egyik legnagyobb oka a 65 év felettiek egészségi állapota. Gyarmati rámutat arra, hogy a súlyos depresszió fennállásának valószínűsége a 80 év felettiek körében a legmagasabb (24%), és további 19%-uknak vannak depresszív tünetei. A gondozási szükségletek növekedése szorosan összefügg a demenciával érintett idősök számának növekedésével is. A demencia tünetegyüttes és betegségecsoport, ez utóbbi értelemben a mentális viselkedészavarok közül az organikus és szimptomatikus mentális betegségekhez tartozik, leggyakoribb oka (60-70%-ban) az Alzheimer-kór. Becslések szerint Magyarországon jelenleg körülbelül 200-250 ezer főt érint a demencia. A betegség végső stádiumában nagyon magas gondozási

⁸ A kérdőíves kutatás eredményeit lásd VAJDA Kinga: Az idősök nappali ellátásnak veszélyei. *Esély* 2021/3., 82–85. Az ütköző szolgáltatások problémája a 84. oldalon található. Lásd még: https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0025.html, 2025. március 10. Vajda kutatásának célja volt többek között a magyarországi régiós központokban nyújtott idősök nappali ellátásában felmerülő nehézségek feltérképezése különböző szinteken, a régiós központok ellátásvezetőinek véleménye az aktív idősödés és a prevenció lehetőségéről az idősök nappali ellátásában. „Attól, hogy egy ellátott el tud jönni a klubba (nappali ellátásba), vagy behozza a család vagy egy taxi, nem biztos, hogy ki tud takarítani vagy el tud menni a gyógyszereit kiváltani, esetleg bevásárolni és mégsem engedi a törvény.” A 79. oldalon írja: „Az ellátásban való részvétel előnye, hogy az ellátottak fizikális vagy mentális állapotában bekövetkező változásokat a velük foglalkozó szakemberek képesek korábban észlelni és így a megfelelő egészségügyi és/vagy szociális ellátásba irányítani őket. Az idős ellátottak szociális alapszolgáltatásokba való bevonása és így minél hosszabb saját, megszokott környezetükben való ellátása több szempontból hatékony elképzelés.”

⁹ VAJDA Kinga: i. m. 79.

szükséglettel (24 órás felügyelet) és költségekkel jár, ami megterhelő mind a családoknak, mind az állami ellátórendszernek.¹⁰ *Ekkor van szüksége a családnak igazán segítségre. Itt van szerepe a családok támogatásának a kisközösség és az állam részéről.*

Az alapszolgáltatások biztosítása (étkeztetés, házi segítségnyújtás) minden települési önkormányzat számára kötelezően biztosítandó feladat. Azonban a kapacitások egyenlőtlenül oszlanak el: van település, ahol az idősök 80%-a számára biztosított az ellátás, máshol csak néhány százalékban. Jellemző az információhiány: az idősöknek csak kb. harmada tud arról, hogy mire lenne jogosult. Házi segítségnyújtás 2015-ben összességében a települések 91%-ában volt elérhető, étkeztetés 86%-ban – annak ellenére, hogy ezek biztosítása minden települési önkormányzat számára kötelező. Sok település csak ún. bevont településként tudja nyújtani ezt a két szolgáltatást, vagyis egy központi (gesztor) településről járnak ki a gondozók. Ez alapján a házi segítségnyújtás helyben országosan a települések harmadában, étkeztetés a felében működik (kistelepüléseknél: 11 és 37%). Idősök klubját a települések 41%-a biztosítja, 1000 fő alatti településeknek azonban csak a harmada, igaz, számukra ez nem is kötelező.¹¹

Az ellátáshiány egyre érezhetőbbé és aggasztóbbá válik. A rendelkezésre álló hivatásos gondozók száma folyamatosan csökken, elsősorban azért, mert a szociális szektor a nemzetgazdaság más ágazataihoz képest a legalacsonyabb fizetéseket kínálja. Ez hozzájárult ahhoz, hogy 2010 óta folyamatosan nő az üres álláshelyek száma, ami komoly munkaerő-hiányt jelent. Ráadásul a hivatásos gondozók átlagéletkora ma már megközelíti az 50 évet, ami azt jelenti, hogy már nyugdíjkorhatárhoz közelednek, és hamarosan tömegesen távoznak a munkaerőpiacról, ami tovább súlyosbítja a helyzetet. Ezen körülmények közvetlen következményeként egyre több gondozói állást töltenek be képzetlen közalkalmazottak, akik nem rendelkeznek az ilyen alapvető foglalkozásokhoz szükséges képzettséggel vagy tapasztalattal.¹² A legmagasabb nettó minimálbér, azaz a havi 2000 euró feletti bér a finn, izlandi és brit (beleértve Angliát is) szociális munkásoké. Az 1000 és 2000 euró közötti minimálbért az olasz, német és francia szociális munkások kapják. Alacsonyabb, 500–999 euró közötti fizetésre lehet számítani Spanyolországban, Portugáliában és Görögországban. Bizonyos országokban, például Törökországban, Lengyelországban, Bulgáriában, Romániában, Magyarországon, Fehéroroszországban és Örményországban a munkavállalóknak az a szerencsétlen sors jutott, hogy kevesebb mint 500 eurót keresnek, ami minimálbérnek számít. Ezenkívül a szociális munkások közül a legjelentősebb fizetési problémákkal küzdő csoport – azaz azok, akiknek az átlagos nettó havi fizetése 1000 euró alatt van – ismét Görögországot, Törökországot, Lengyelországot, Magyarországot, Romániát, Bulgáriát, Örményországot és Fehéroroszországot foglalja magában. Más országokban, mint Lengyelország, Magyarország, Románia, Bulgária és Törökország, amelyek mind az európai átlaghoz képest

¹⁰ GYARMATI Andrea: *Idősödés, idősellátás Magyarországon*. Friedrich Ebert Stiftung, Budapest, 2022, 4–5.

¹¹ GYARMATI Andrea: i. m. 11.

¹² GYARMATI Andrea: i. m. 21.

nagyon alacsony szociális kiadásokkal jellemezhetők, szintén egyértelműen megfigyelhető, hogy a szociális munkások fizetése a legalacsonyabb. Ez az összefüggés, bár elsősre felszínesnek tűnhet, egyre nyilvánvalóbbá válik, ha összehasonlítjuk a magas szociális kiadásokkal rendelkező országokkal, vagy azokkal az országokkal, amelyek kiadásai közel állnak az európai átlaghoz. Izland és az Egyesült Királyság esetében bár szociális szolgáltatásokra fordított kiadásai valamivel alacsonyabbak az európai átlagnál, végül is viszonylag magasabb fizetést biztosítanak szociális munkásaiknak, mint sok más ország.¹³

A felnőtt rokonok gondozásával foglalkozó családtagok becsült száma 400 000 és 500 000 között van. Még meglehetősen azonban, hogy ezek közül csak körülbelül 20 000 kap ápolási díjat. Ezen személyek jelentős többsége azonban teljesen nincs tisztában azzal, hogy jogosult lenne erre az ellátásra. A családtagok általi gondozók száma európai viszonylatban viszonylag alacsony, és számos okból várhatóan tovább csökken: *egyre több idős embernek nincs még együtt élő gyermeke, egyre többen emigrálnak, és emelkedik a válási arány.*¹⁴ Verbakel és munkatársai átfogó tanulmányt készítettek, és figyelemre méltó eredményeket közöltek az *informális gondozás* helyzetéről Európában. A tanulmányukból kiderült, hogy átlagosan 20 európai országban a lakosság 34,3%-a vallotta magát informális gondozónak, míg 7,6%-uk intenzív gondozónak minősült, akik hetente legalább 11 órát fordítottak gondozásra. A kutatás azt is megállapította, hogy a gondozási feladatokat leggyakrabban a nők vállalták, különösen az 50 és 59 év közötti korosztályban, valamint a nem dolgozók, különösen a háztartási munkával foglalkozók, és azok, akik vallásosnak tartották magukat. A gondozók, különösen a nők és az intenzív gondozók rosszabb mentális egészségi állapotról számoltak be, mint a nem gondozók.¹⁵

A felelősségvállalással tehát jön a gondoskodási és gondozási kötelezettség is önmagunkról és a szüleinkről. Hogyan lehet ezt megvalósítani akkor, amikor a munka és magánélet összehangja egyelőre a nyugati tagállamok valósága? A gondozói feladatok ellátása munka mellett Közép-Európában, véleményem szerint az állások jelentős részének elvesztéséhez vezet. Egész embert kívánnak.

A fent vázolt gondozási deficit rávilágított arra, hogy az egyéni felelősség és a család kulcsfontosságú az idősügyben. Gazdasági adatok alapján – és azok nélkül is – egyértelmű, hogy az öregedő társadalmakban, így Európában, ahol egyébként erőteljesen érvényesül a migráció, az állam nem minden esetben tudja garantálni öregkor esetén a szociális biztonságot.

¹³ KAMIŃSKA, M. – BORYCZKO, M. – MACZYŃSKI P.: *Salaries of social workers in Europe, Report, Polish federation of social workers and social service employees unions*. 2020 http://federacja-socjalnych.pl/images/PDF/RAPORT_WYNAGRODZENIA_EN.pdf, 2025. március 5., 6–8.

¹⁴ GYARMATI Andrea: i. m. 3–4.

¹⁵ VERBAKEL E. – TAMLAGSRØNNING S. – WINSTONE L. – FJÆR E. L. – EIKEMO T. A.: *Informal care in Europe: findings from the European Social Survey (2014) special module on the social determinants of health*. *Eur. J. Public Health* XXVII., 2017/1., 90.

A magyar öregedési indexet és az időseknek nyújtott szociális ellátási zavarokat vizsgálva, indokolt megvizsgálni az Alaptörvény és az Szt. 2. §-ának összefüggéseit.

2. Az Alaptörvény XIX. cikke és az Szt. 2. §

Az Alaptörvény XIX. cikke szerint „(1) Magyarország arra törekszik, hogy minden állampolgárának szociális biztonságot nyújtson. Anyaság, betegség, rokkantság, özvegyesség, árvaság és önhibáján kívül bekövetkezett munkanélküliség esetén minden magyar állampolgár törvényben meghatározott támogatásra jogosult. (2) Magyarország a szociális biztonságot az (1) bekezdés szerinti és más rászorulóknak esetében a szociális intézmények és intézkedések rendszerével valósítja meg. (3) Törvény a szociális intézkedések jellegét és mértékét a szociális intézkedést igénybe vevő személynek a közösség számára hasznos tevékenységéhez igazodóan is megállapíthatja. (4) Magyarország az időskori megélhetés biztosítását a társadalmi szolidaritáson alapuló egységes állami nyugdíjrendszer fenntartásával és önkéntesen létrehozott társadalmi intézmények működésének lehetővé tételével segíti elő. Törvény az állami nyugdíjra való jogosultság feltételeit a nők fokozott védelmének követelményére tekintettel is megállapíthatja.”

Az Alaptörvény (1) bekezdése – az Alkotmány 70/E. § Alkotmánybíróság általi értelmezésével összhangban – nem alapjogként, hanem államcélként ír a szociális biztonság megteremtésének igényéről. Az (1) bekezdés második mondata, noha szinte szó szerint megegyezik a 70/E. § (1) bekezdésének második mondatrészével, de míg ott csak példálózó felsorolással találkoztunk, addig az Alaptörvény szövegezése egyértelművé teszi, hogy az államnak csak a felsorolt csoportok szociális biztonságának megteremtésével kell foglalkoznia.¹⁶ Egyetértek Téglásival, aki azt hangsúlyozza, hogy a szociális biztonság ugyan csak államcélként¹⁷ lett megfogalmazva az Alaptörvényben, de ez nem jelenti azt, hogy az Alkotmánybíróságnak ne lenne lehetősége a jogvédelem során azt vizsgálni, hogy az állam megfelelő erőfeszítéseket tett-e a szociális biztonság elérése érdekében, illetve, hogy az állam teljesíti-e ezt a célt. Az államnak meg kell adni azt a mozgásteret, hogy saját szociális védelmi rendszerét kialakítsa. Az Alaptörvény szociális biztonságról szóló XIX. cikkének normaszövege – a korábbi Alkotmány vonatkozó rendelkezésének szöveg-szerű összevetése alapján – látszólag csökkentette a szociális biztonság alkotmányos védelmi szintjét azáltal, hogy a korábbi Alkotmány alapjogi (állampolgári jogi) megfogalmazásához képest már csak államcélként, az állam törekvéseként határozza meg.¹⁸ Az Alkotmánybíróságnak az Alaptörvény előtt és után kialakított gyakorlatának

¹⁶ Lásd erről a kritikát: HAJDÚ József: A szociális biztonság jelentése és védelme az Alaptörvényben. In: *A történeti alkotmánytól az Alaptörvényig.* (szerk.: Balogh Elemér) A Pólay Elemér Alapítvány Jurisperitus Kiadó, Szeged, 34. KISS Barnabás: A szociális biztonság alkotmányjogi megítélése Magyarországon a rendszerváltozást követően. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica* 2016/1., 357–362.

¹⁷ Lásd erről: 40/2012. (XII. 6.) AB határozat.

¹⁸ TÉGLÁSI András: i. m. 349.

összevetése alapján az derül ki, hogy lényeges változás (csökkenés) nem következett be a szociális biztonsághoz való jog tekintetében.¹⁹

Tóth és Mélypataki szerint habár az Alkotmánybíróság egyik határozatában úgy vélte, hogy az Alaptörvény fenti új koncepciójának megalkotásakor a „*fenntartható gazdasági fejlődés és a fokozatosan romló demográfiai helyzet*”, valamint a „*megváltozott gazdasági körülmények*” okán szükséges volt csökkenteni a korábbi jogosultságokat. Az eltelt időszak pozitív gazdasági változásai mégsem készítették arra a jogalkotót, hogy az Alaptörvényt módosítsa, ezért vitatható az Alkotmánybíróság érvelése.²⁰

Hajdú hangsúlyozza, az Alaptörvény a XIX. cikkben hét esetkört jelöl meg, amelyek bekövetkezése esetén jogosult az egyén az állami segítségre: anyaság, betegség, rokkantság, fogyatékoság, özvegyiség, árvaság és önhibáján kívül bekövetkezett munkanélküliség. A korábban hatályban volt alkotmányos szabályozás kiegészült két biztosítási eseménnyel, a fogyatékosággal és az anyasággal. Ez pozitívként is értékelhető változtatás, azonban a biztosítási események taxációs felsorolása nem enged további bővítési lehetőséget a jogalkotónak, ami nem kedvező változtatás.²¹ Az Alaptörvény a biztosítási események bekövetkeztekor garantálja a „törvényben meghatározott támogatásra” való jogosultságot, e meghatározást alanyi jogosultságként értelmezte a fenti alkotmánybírósági határozat.²² Ezen túlmutat egy másik alkotmánybírósági határozat, amely rámutatott arra, hogy a társadalombiztosítási jogviszonyokkal összefüggő szolgáltatások esetében továbbra is fennáll a tulajdonvédelem.²³

További két új elem bevezetésével a szakirodalom elemzése szerint a magyar bismarcki típusú biztosítási elveket figyelembe vevő szociális ellátórendszer inkább mutat hasonlóságot az angolszász rendszerhez. Erre a rendszerre jellemző az állam korlátozott szerepe, az egyén „kötelező” öngondoskodása. A modellben az ellátásra való érdemességet vizsgálja az állam, amely utolsósorban nyújt csak ellátást az egyén részére, ha a más lehetőség már nincs.²⁴

A korábbi szabályozástól eltérően a jelenlegi Alaptörvény rendelkezései szerint a szociális biztonságot nem a társadalombiztosításon és szociális intézményeken keresztül valósítja meg az állam, hanem csak a szociális intézményeken és intézkedéseken keresztül. Ezzel a megoldással a társadalombiztosítást integrálta és szociális intézményként határozta meg. A másik jelentős változás, az, hogy a szociális intézkedés – elsősorban a rászorultsági alapon járó ellátásoknál jelent ez változást –

¹⁹ TÉGLÁSI András: i. m. 350.

²⁰ Lásd erről a 23/2013. (IX. 25.) AB határozatot. Hilda TÓTH – Gábor MÉLYPATAKI: The Challenge of the Hungarian Social Security System in the Mirror of Demographic Changing. In: *Sustainability of the Social Security System Demographic Challenges and Answers in Central Europe*. (szerk.: Jakab Nóra.) Central European Academic Publishing, Budapest, Miskolc, 2023, 55–56.

²¹ HAJDÚ József: i. m. 37–38.

²² SZATMÁRI Andrea: i. m. 65–66. A szociális biztonsághoz való jog az Alaptörvényben az Alkotmánybíróság értelmezése szerint. *Közjogi Szemle* 2018/1., 65–72.

²³ 4/2016. (III. 1.) AB határozat.

²⁴ HOFFMAN István: i. m. 21.

mértéke attól is függhet, hogy az egyén a közösség számára milyen hasznos tevékenységet végez, hasonlóan az angolszász rendszerhez, az érdemesség vizsgálata merülhet fel. Azon tevékenységek, amelyek a közösség számára hasznosak, alaptörvényi szinten nincsenek felsorolva, e körben Tóth és Mélypataki szerint a terhekhez való hozzájárulást lehet megemlíteni.²⁵

Tóth és Mélypataki az Alaptörvény szociális jogosultságokkal kapcsolatos rendelkezéseit nem tartják megfelelően szabályozottnak, egyetértve Hajdú professzorral, az a vélekedésük, hogy a jogalkotó inkább az egyéni öngondoskodásra helyezné a fókuszot, mintsem az állami felelősségvállalásra a szociális biztonsági ellátások kapcsán.²⁶

Egyetértek Téglásival, aki hangsúlyozza, hogy a szociális biztonság különböző meghatározásai közül a szociálpolitikával foglalkozók között teljesen elterjedt az abszolút és a relatív szociális biztonság közötti megkülönböztetés. Az abszolút biztonság a létfenntartási küszöböt jelenti, a létbiztonság megteremtését, a megélhetés minimális feltételeinek garantálását. Ez nem más, mint a létminimumhoz való jog vagy megélhetési minimumhoz való jog, amely az emberi élethez, illetve emberi méltósághoz (is) kötődik. A relatív biztonság ehhez képest bizonyos szociális kockázatok esetén a korábbi életszínvonal teljes vagy részleges fenntartását, ennek biztosítását jelenti. A szociális biztonságnak az Alaptörvény XIX. cikk (1) bekezdése szerinti államcélként történő meghatározása tehát értelmezésében csak és kizárólag a relatív szociális biztonságra vonatkozik (vonatkozhat), mint amire az államnak csak „törekednie” kell, az abszolút szociális biztonságra – annak az élethez és az emberi méltósághoz való joggal való szoros összefüggéseire tekintettel – nem, azt továbbra is feltétlenül garantálnia kell (és garantálja is).²⁷

Ezzel párhuzamosan a szociális törvény is változott a felelősség kérdésében. Jelentős eredmény volt, hogy a magyar Országgyűlés elfogadta és 1993. január 27-én kihirdette a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvényt (a továbbiakban: Szt.), mely szerint a szociális ellátás feltételeinek biztosítása – az egyének önmagukért és családjukért, valamint a helyi közösségeknek a tagjaiért viselt felelősségén túl – az állam központi szerveinek és a helyi önkormányzatoknak a feladata. Ez a megfogalmazás élt egészen a 2022-es módosítás hatálybalépéséig. A törvény 2023. január 1-jétől hatályos új szabálya elvi szinten hozott jelentős változást a szociális ellátásért való felelősség körében. Hoffman kiemeli, hogy a fenti változás összhangban áll az Alaptörvény XIX. és a XVI. cikkében is már jelzett megközelítéssel, amely a szociális biztonság megteremtésében az egyéni és a családi felelősséget hangsúlyozta azzal, hogy egyrészt a XIX. cikk azt emelte ki, hogy Magyarország „törekszik” a szociális biztonság nyújtására. Szintén a családi gondoskodás kiemelt szerepe jelent meg az Alaptörvény XVI. cikk (3) és (4) bekezdéseiben, amelyben rögzítették, hogy a szülők kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni, valamint, hogy a nagykorú gyermekek kötelesek rászoruló szüleikről gondoskodni.

²⁵ Hilda TÓTH – Gábor MÉLYPATAKI: i. m. 55. SZATMÁRI Andrea: i. m. 66–68.

²⁶ Hilda TÓTH – Gábor MÉLYPATAKI: i. m. 56. Lásd még: HAJDÚ József: i. m. 34–38.

²⁷ TÉGLÁSI András: i. m. 347–348.

Az államnak abban az esetben jelenik meg a gondoskodási kötelezettsége, ha a rá-szoruló szülők magukról nem tudnak gondoskodni, s a gyermekük alkotmányos gondozási kötelezettségét azért nem tudja teljesíteni, mert azzal saját megélhetését vagy kiskorú gyermeke tartását veszélyeztetné. Az Szt. 2023. január 1-jétől hatályos szövege ezt, a korábbi gondoskodó állami szerepkörtől eltérő, az angolszász jóléti rendszerek öngondoskodás-központú megközelítésére építő rendelkezését emelte át az Szt. elvi rendelkezései közé. Az Szt. 2. § (1) bekezdése az öngondoskodási kötelezettség elsődlegességét hangsúlyozza, azaz az egyén szociális biztonságának megteremtése elsődlegesen az egyén feladata.²⁸

A 2022. december 31-éig hatályos Szt. 2. §-a alapján is megállapítható, hogy az államnak a rá-szoruló egyénekről való gondozása alapvetően szubszidiárius jellegű. Egyfajta gondoskodási sorrend jelent meg. A rendszer központjában az egyén öngondoskodása áll. Elsőként az egyénnek kell tehát a saját élethelyzeti nehézségeit kezelni. Ha erre nincs lehetőség, akkor jön be a család gondoskodási kötelezettsége. A Kommentár kiemeli, hogy az Alaptörvény fenti szabályán alapul a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 4:196. §-a, amely tartási kötelezettséget állapít meg az egyenesági rokonok, illetve gyermek hiányában a távolabbi hozzátartozók tekintetében. A jelenleg hatályos Szt. egyértelmű, ha az egyén önmaga nem képes gondoskodni a saját tartásáról, de a kérdéses problémát a tartásra kötelezett hozzátartozók kezelni tudják, nincs helye az állami beavatkozásnak. Ha a fenti keretek között sem oldható meg az élethelyzeti nehézség, akkor a helyi közösségeknek a gondoskodása jelent meg. Ezek a közösségek sokfélék lehetnek, de elsősorban baráti, ismerősi, szomszédsági, egyházi, munkahelyi közösségekre kell itt gondolni. Mivel a fenti megközelítés közjogilag nem volt érvényesíthető, hiszen a kisközösségek jellemzően nem jogalanyok, ráadásul sem magánjogi, sem közjogi alapon rájuk tartási, gondozási kötelezettség nem terhelhető, a jelenleg hatályos Szt. a következő megoldást hozta. Amennyiben az egyén önmagáról gondoskodni nem képes, és a hozzátartozói tartási kötelezettség sem hoz megoldást, abban az esetben elsőként az egyén lakóhelye szerinti települési önkormányzat, ezt követően végső megoldásként az állam ellátásért való közjogi felelőssége jelenik meg. Az Szt. 2023. január 1-jétől hatályos 2. §-a egyértelműen jelzi, hogy a szociális ellátórendszer működtetésében az állami szervek közül a települési önkormányzatok rendelkeznek elsődleges közjogi felelősséggel.²⁹ A hatályos szöveg egyfajta hierarchiát határoz meg a szociális intervenció („gondoskodás”) különböző színterei között. A módosítás mellett szóló érvek kapcsán sokszor elhangzott, hogy ebben semmi újdonság nincs, mert ezt már a szociális munka réges-régen alkalmazza.

²⁸ Lásd erről: HOFFMANN István – MATTENHEIM Gréta (szerk.): *Nagykommentár a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvényhez* A szociális ellátások feltételeinek biztosításáért való felelősség, online kommentár a szociális törvényhez.

²⁹ Lásd erről: HOFFMANN István – MATTENHEIM Gréta (szerk.): *Nagykommentár a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvényhez*. A szociális ellátások feltételeinek biztosításáért való felelősség, online kommentár a szociális törvényhez.

A szociális szakma megrökönyödve fogadta ezt a módosítást: „*Rémisztő, megdöbbenő – így jellemezték szociálpolitikusok a Szabad Európának a kormány törvénymódosító javaslatát, amelyet a szociális ágazat szakmai szervezete elfogadhatatlannak tart. A szakemberek szerint a módosítással a kormány saját felelősségét próbálja csökkenteni a szociális ellátásban, és még inkább kivonulhat a finanszírozásából, közben pedig a hozzátartozókra is terhelheti az ellátási díjakat.*”³⁰ Szikra Dorottya így fogalmazott: „*Ki fog erről dönteni? Ki az, aki veszi magának a bátorságot, és dönt ilyen helyzetekben? Az állam ezekkel a mondatokkal megadja saját magának a lehetőséget, hogy ne segítsen, ha úgy találja, hogy ez megoldható családon belül*” – fogalmazott.³¹ Ferencz Norbert és Köves Ferenc, a Szociális Ágazatban Dolgozók Szakszervezete (SZÁD) képviselői egyenesen kegyetlenségnek nevezték az új szabályozást, amelyet épp egy krízishelyzet közepén fogadtak el, amikor egekig ér az infláció, kevesebbet érnek a bérek, valamint szorongat az energiaválság is.³²

Mélypataki és Kriston véleménye szerint az elmúlt időszakot vizsgálva azt lehet megfigyelni, hogy amíg a szociális ellátórendszeren belül a biztosítási alapú ellátásokat a jogalkotó szinten tartja, sőt van, amelyik ellátási szintjét emelte is, addig a segélyezési alapú ellátásokat vagy hagyja elinflálódni, vagy még csökkenti is a színvonalat. Olyan, mintha az állam folyamatosan csökkentené a szerepét ezen a területen, és a családokra testálná vissza az ellátási kötelezettséget. Ők azt állítják, hogy nem is az a probléma, hogy az első helyre magát az egyént, másodikra a családját tesszük, hanem annak a deklarálása, hogy az állam egyedül hagyja őket. Ebben a sorrendiségben fontos adat, hogy 2021-ben a családsegítő szolgáltatásokat összesen, megállapodással és anélkül igénybe vevők száma 404 203 fő. Ebben még nincsenek benne az egyéb gyermekjóléti szolgáltatások. Ha csak az országos adatot nézzük, akkor is látszik, hogy egész jelentős mértékű a családi diszfunkcionalitás. A családok mentális állapota folyamatosan romlik, amire a pandémiás helyzet is ráerősített.³³

Fontosnak tartom Meleg összefoglalását, amely szerint a gyakorlatban azt látjuk, hogy a feszített tempóban meghozott törvény elfogadását követően nem született olyan jogszabály, ami felhasználta volna a megteremtett gondoskodási sorrendet. Joggal merül fel a kérdés, hogy akkor miért is került sor erre a módosításra, mi volt a jogalkotó célja. A jelenlegi kormányzat „gondoskodáspolitikai” szemléletébe jól illeszkedő, felelősséget és kötelezettségeket az állam felől az egyén és család felé toló módosítás vajon egy koncepcionálisan új ellátórendszer felé történő első lépés

³⁰ <https://www.szabadeuropa.hu/a/a-hozzatartozokra-terhelheti-a-kormany-a-szocialis-ellatas-koltsegeit/32101687.html>, 2025. április 30.

³¹ <https://www.szabadeuropa.hu/a/a-hozzatartozokra-terhelheti-a-kormany-a-szocialis-ellatas-koltsegeit/32101687.html>, 2025. április 30.

³² <https://www.economx.hu/magyar-gazdasag/uj-szocialis-torveny-szakmai-szervezetek-tiltakozas-alaptorveny-neveloszulok.763847.html>, 2025. április 30.

³³ MÉLYPATAKI Gábor: Ki is a felelős? A szociális törvény módosításának lehetséges hatásai az Észak-Magyarország régió lakosaira. In: *ÚTKERESŐ II. Megoldások és javaslatok az Észak-Magyarország régió felemelkedésére.* (szerk.: K. Nagy Emese – Szabó-Tóth Kinga) Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 142–143.

vagy csak egyfajta filozófiai betoldás volt? Meleg úgy látja, hogy jelenleg inkább az utóbbi, szimbolikus üzenetű forgatókönyv tűnik realitásabbnak, de lehetséges, hogy később ez konkrét intézkedésekhez szolgáltat alapot. Meleg előrevetíti, hogy az egyéni felelősség hangsúlyozása a segélyezésben az érdemességi szemléletre építő intézkedéseket alapozhat meg; a családi felelősségi szint a jelenlegi trendet erősítheti, melyben a gondozásra-ápolásra szoruló személy ellátását a családra terhelik; a gondozási feladatokon túl a szolgáltatások költségeinek nagyobb arányú családra terhelése; az egyházi fenntartók spontán, illetve állami intézkedésekkel segített további térnyerése, a szolgáltatások, illetve szolgáltatásrendszerek átadása; illetve a szociális szektor deprofesszionalizációjának további erősödése a segítség laikus elemeinek megerősödésével vagy a jótékonykodás (charity-) alapú szemlélet előtérbe kerülésével.³⁴

Meleg egy másik internetes oldalon úgy nyilatkozott, hogy: „Az egyik fő érv a törvénnyel szemben, hogy a felelősséget meglehetősen szűken értelmezi. Az egyik a gondozási, gondoskodási kötelezettség, a másik pedig az anyagi teherviselés. A jogszabály lényegében nem lehetőségeket nyit meg az állampolgároknak ebben az új megfogalmazásban, hanem rájuk terheli a szociális problémák megoldásával kapcsolatos munkát és költségeket.” Azt is problémásnak látja, hogy a jogszabály szigorú műveti sorrendet jelöl ki, és a szintek közti átlépést feltételekhez köti. Míg a gyakorlatban a szociális problémák többsége nem így működik: ezek sűrűn jelennek meg a különböző szinteken és a beavatkozások sem feltétlenül egyénileg a leghatékonyabbak.³⁵

Egyetértek azzal, hogy a módosítás szimbolikus jelentőségű. Fontosnak tartom itt jelezni, hogy a szociális szakma minden bizonnyal alappal háborodik fel, különösen, ha a törvénymódosítást nem előzte meg egy érdemi társadalmi egyeztetés. Jőmagam, jogász vagyok, aki a szociális ellátórendszer összefüggéseit is kutatja, vizsgálja, s arra próbálom megtalálni a választ egy ideje, hogy mi is ad biztonságot az embernek, a munkavégzőnek. Sokszor idézem Takács szavait, mert hiszek benne: *„A szociális biztonság az emberi élet olyan minősége, amely a jóléttel összefüggésben értelmezhető. Szociális biztonsága annak van, akinek életminősége a közfelfogás szerint általában, mindenki számára elfogadhatónak tekinthető [...] A szociális jogok világában mindaddig erkölcsi okok miatt sem szabad a szociális biztonsághoz való jogot említeni, amíg ennek a biztonságos emberi léthez (jóléthez) igazodó*

³⁴ Lásd erről Meleg cikkét: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://publicatio.bibl.u-szeged.hu/34250/1/MelegSandor.pdf](https://publicatio.bibl.u-szeged.hu/34250/1/MelegSandor.pdf), 2025. április 30. A folytatás hiánya részben betudható annak, hogy a jogalkotási folyamatban sokat gyengült a jogszabály, az eredeti célkitűzések jelentős része nem valósult meg, az ellátórendszeri szintek alapvető jellemzői nem változtak meg lényegesen az elfogadott szövegezéssel. Másrészt felmerül, hogy az esetleges további intézkedések kormányzaton belüli előkészítése milyen ütemben zajlik, hogy mikor és milyen kimenete lesz ennek a folyamatnak. Ez gyakorlatilag – bármilyen szakmai egyeztetés vagy tájékoztatás hiányában – megjósolhatatlan. Ebből fakadóan pusztán koncepcionális lehetőség van annak megállapítására, hogy mire adhat teret a módosított jogszabály jelenlegi formájában.

³⁵ <https://www.economx.hu/magyar-gazdasag/uj-szocialis-torveny-szakmai-szervezetek-tiltakozas-alaptorveny-neveloszulok.763847.html>, 2025. április 30.

mértéke nem alkotmányos garancia is egyben.”³⁶ A szociális ellátórendszerben lévő egyes rendszerelemek, a biztosítási, segélyezési típusú vagy állampolgári jogon járó ellátások összességében kellene, hogy segítsék az egyén boldogulását. Szerepe van a családtámogatásnak, a foglalkoztatáspolitikának, egészségügynek, szociálpolitikának, nyugdíjrendszernek, ahogyan azt Meleg is hangsúlyozza.

Az Szt.-módosítás kapcsán össztársadalmi szempontból hasznos és fontos az egyén felelősségének, továbbá a család szerepének hangsúlyozása, védelme, támogatása. A demográfiai folyamatok okán pedig logikusnak tartom a törekvést a szociális biztonság megteremtésére. Ugyanakkor, ha a módosításokat nem követi az intézményrendszer fejlesztése, például a családok nagyobb mértékű támogatása, ahogyan arra, Mélypataki és Kriston is utalt, akkor valóban egyedül maradhatnak azok, akik kiszorulnak és marginalizálódnak. Az idősök pedig különösen érintettek.

Összegző gondolatok

Az egyén felelősségének határa kitolódott és a családoké is. Hangsúlyozom itt is, hogy a szociális biztonság ugyan valóban államcélként lett megfogalmazva az Alaptörvényben, de az Alkotmánybíróságnak van lehetősége azt vizsgálni, hogy az állam megfelelő erőfeszítéseket tett-e a szociális biztonság elérése érdekében, illetve, hogy az állam teljesíti-e ezt a célt. Az államnak meg kell adni azt a mozgásteret, hogy saját szociális védelmi rendszerét kialakítsa. A költséges szociális jogok esetében ez így van rendjén.

Az idős emberek helyzete és kirekesztődése, a gondozási deficit jól példázza azt, hogy az Szt. szerinti gondoskodási sorrend csak akkor tartható, ha átgondolt szakpolitikai intézkedések épülnek egymásra. S azok nem azonnal tudnak eredményt elérni, csak hosszú távon lehetnek sikeresek. Jelentősége van tehát a munka és a család támogatásának, amely talán segíthet a méltóságteljes öregedés megélésében is. A legkézenfekvőbb megoldás valóban az, ha a termelőmunka idején – valamilyen célszerűen megválasztott módon – tartalékokat kell képezni. Az, hogy az Szt. 2. § (1) bekezdése az öngondoskodás kötelezettség elsődlegességét hangsúlyozza, azaz az egyén szociális biztonságának megteremtése elsődlegesen az egyén feladata, jó iránynak tartom. Mert mindenki felelős önmagáért. Az ütköző ellátások és a kapacitások egyenlőtlen elosztása is mutatja azonban, hogy vannak olyanok, akik kiesnek a hálóból. Nem is kevesen. A társadalmi szolidaritás egyik alapvető kérdése pedig az, hogy hogyan osztjuk el a különböző javakat. Az állam tehát *törekszik*, elsősorban pedig az egyén felelős önmagáért. Visszalépés ez? A módosításokat össztársadalmi szempontból jónak látom, de a jó célt jól kellene megvalósítani, mert ha az intézkedések elmaradnak, akkor valóban csak az egyén felelősségévé tesszük a megélhetési

³⁶ TAKÁCS Albert: Szociális jogok az Alkotmányban és a munka alkotmányjogi szerepe. In: *Gazdasági alapjogok és az új magyar Alkotmány. Kiadta az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottsága.* (szerk.: Molnár – Gyombolai – Téglási) Budapest, 2011, 79.

zavarhelyzetbe került társaink egy jelentős részének helyzetét önhiba hiánya esetén is. Ez pedig jó politikai irány ellenére is visszalépés.

Nyilvánvalóvá vált, hogy ha áttekintjük a magyarországi lakosság egészségi állapotát, akkor pontosan a 65 év felettiek azok, akik a leginkább ki vannak zárva a társadalmi élet különböző területeiről. Az alacsony jövedelmű nyugdíjasok magas aránya, az idősök otthonai előtt kígyózó sorok arra utalnak, hogy nemcsak a szakmában, hanem a családokban is hiány van a gondozásból. Hogyan lehet kielégíteni a gondozási igényeket, ha a legtöbb családban mindkét szülő jövedelmére szükség van? Ha az egyén nem tud gondoskodni magáról, hogyan tudna gondoskodni róla a rokon, ha dolgoznia kell? A munkavégzés a nyugdíjasok számára is fontos életmentő lehet, mivel aktívan ébren tartja az elmét és a figyelmet. Ezenkívül a szocializáció nagyon fontos eszköz az elszigetelődés negatív hatásainak megelőzésében a nyugdíjasok körében. Egy bizonyos: az idősgügy nem lesz sikeres, ha a generációk úgy nőnek fel, hogy nincs valódi ismeretük és megértésük arról, mit is jelent számukra a szolidaritás.

Felhasznált irodalom

- [1] ARTO LAITINEN – ANNE BIRGITTA PESSI: Szolidaritás: elmélet és gyakorlat. *REGIO* XXIX. 2021/2., 5–23.
- [2] CZÚCZ OTTÓ: *Szociális Jog I.* UNIÓ Lap-és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft., Budapest, 2003.
- [3] GYARMATI ANDREA: *Idősödés, idősellátás Magyarországon.* Friedrich Ebert Stiftung, Budapest, 2022.
- [4] HAJDÚ JÓZSEF: A szociális biztonság jelentése és védelme az Alaptörvényben. In: *A történeti alkotmánytól az Alaptörvényig.* (szerk.: Balogh Elemér) Pólay Elemér Alapítvány Jurisperitus Kiadó, Szeged, 33–38.
- [5] HOFFMAN ISTVÁN: Szociális jog és az alaptörvény. Az államcél és annak teljesülése. *Közjogi Szemle* 2018/3., 18–20.
- [6] HOFFMANN ISTVÁN – MATTHEIM GRÉTA (szerk.): *Nagykommentár a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvényhez.* CompLex Wolters Luwer, Budapest, 2016.
- [7] KISS BARNABÁS: A szociális biztonság alkotmányjogi megítélése Magyarországon a rendszerváltozást követően, *Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica* 2016/1., 357–362.
- [8] KAMIŃSKA M. – BORYCZKO M. – MACZYŃSKI P.: *Salaries of social workers in Europe. Report, Polish federation of social workers and social service employees unions.* 2020. http://federacja-socjalnych.pl/images/PDF/RAPORT_WYNAGRODZENIA_EN.pdf, 2025. március 5.

-
- [9] KISS Barnabás: A szociális biztonság alkotmányjogi megítélése Magyarországon a rendszerváltozást követően. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica* 2016/1., 357–362.
- [10] KISS Barnabás: A szociális biztonság alkotmányjogi megítélése Magyarországon a rendszerváltozást követően. In: *Ünnepi kötet dr. Czúcz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára.* (szerk.: Homoki-Nagy, M.– Hajdú J.) Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2016, 357–362.
- [11] MÉLYPATAKI Gábor: Ki is a felelős? A szociális törvény módosításának lehetséges hatásai az Észak-Magyarország régió lakosaira. In: *ÚTKERESŐ II. Megoldások és javaslatok az Észak-Magyarország régió felemelkedésére.* (szerk.: K. Nagy Emese – Szabó-Tóth Kinga.) Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 139–150.
- [12] SZATMÁRI Andrea: A szociális biztonsághoz való jog az Alaptörvényben az Alkotmánybíróság értelmezése szerint, *Közjogi Szemle* 2018/1., 65–72.
- [13] TAKÁCS Albert: Szociális jogok az Alkotmányban és a munka alkotmányjogi szerepe. In: *Gazdasági alapjogok és az új magyar Alkotmány. Kiadta az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottsága.* (szerk.: Molnár – Gyombolai – Téglási) Budapest, 2011.
- [14] TÉGLÁSI András: *A szociális jogok alkotmányos védelme – Különös tekintettel a szociális biztonság alapjogi védelmére.* Dialóg Campus, Budapest, 2019.
- [15] HILDA TÓTH – GÁBOR MÉLYPATAKI: The Challenge of the Hungarian Social Security System in the Mirror of Demographic Changing. In: *Sustainability of the Social Security System Demographic Challenges and Answers in Central Europe.* (szerk.: Jakab Nóra) Central European Academic Publishing, Budapest–Miskolc, 2023, 51–69.
- [16] VAJDA Kinga: Az idősek nappali ellátásnak veszélyei, *Esély* 2021/3., 75–96.
- [17] VERBAKEL E. – TAMLAGSRØNNING S. – WINSTONE L. – FJÆR E. L. – EIKEMO T. A.: Informal care in Europe: findings from the European Social Survey (2014) special module on the social determinants of health. *Eur. J. Public Health* XXVII, 2017/1., 90–95. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckw229> PMID: 28355645.7